

Eski Ahit Metinlerinde J. Calvin'in Faiz Yorumu

Kürşat Haldun AKALIN (*)

Özet: J. Calvin, Tesniye metinlerinin yeni ekonomik gerçeklere kesinlikle uygulanamayacağını anlamış ve mal olarak alınan veya tüketim için kullanılan borçlanma ile üretim için alınan borçlar arasında çok önemli bir ayrım yapmıştır. Bunlardan ilki, borçlunun geçimi için yardım maksatlı olduğu ve verimsiz şeylere harcadığı için, tazmini için alacaklıya yetki vermiyordu. Zira fakir insanlar kendi özel tüketimi için borç para almaktaydılar. İş borçları olarak adlandırılan ikinci borçlanma halinde ise, borçlu kendi işine katarak bundan bir kazanç sağlayabilmekte olduğundan, bunu tazmin etmesine veya ödülünü vermesine izin verilebilirdi. Calvin, Eski ve Yeni Ahit metinlerinin faiz karşılığı borçlanma ile gerçekten yalnızca ilk şekliyle ilgilenmiş olduğuna dikkatleri çekmesinde tamamıyla haklıydı. Bu nedenle Calvin, fakir insanlardan alınan faizi kınayan önceki hükümlerin kullandığı Eski ve Yeni Ahit metinlerini tamamıyla ve açıkça bir kenara iterek geçersiz saymamıştır.

Anahtar Kelimeler: Eski Ahit Metinleri, J. Calvin, Faiz

J. Calvin's Interest Interpretation in Old Testament Texts

Abstract: J. Calvin realized very quickly that Deuteronomic texts could not be applied to certain new economic realities. He made an important distinction between the loan in kind or for consumption on the one hand, and the loan for production on the other. The former, being only a loan of assistance and unproductive for the debtor, warrants no compensation. Because the poor man takes the loan for his private consumption. In the case of the latter, also called the business loan, the debtor could make a profit, when he adds his own work, so it is permissible to recompense him. Calvin was right to notice that the Old and New Testament texts that deal with loans at interest really concern the former. For this reason Calvin did not purely and simply set aside the Biblical texts used by previous canonists who condemned the practice taking interest from the poor man.

Key Words: Old Testament texts, J. Calvin, interest

---

*) Dr., Çukurova Üniversitesi.
(e-posta: khakalin@cu.edu.tr)

I. Giriş

Kutsal kitabı yorumlarının tek kaynağı haline getiren J.Calvin, faiz konusunu irdeleyen, Tanrı'nın fakirden faiz alınmasını ve kaldıramayacakları bir borç yüküne sokulan bu kişilerin ellerindeki iyeliklerinin gaspını yasakladığı fikrini öne sürmekle (Schmidt, 1960: 68); bütün çeşitleriyle faizin yasaklanmadığı, paranın verimsizliği ve yararsızlığı düşüncesinin zamanındaki iş dünyasını kapsamadığı, zengin tüccarın veya imalatçının borçlandığı parayla işini genişleterek borçtan kazanç sağladığı, bu nedenle artan kazancıdan alacaklı kimselere pay verilmesinin haklılığı görüşlerini ileri sürmüş belki de ilk dini liderdir (Hunter, 1950 : 251).

Onun dinsel yorum ve öğretileri, kültürel değerlerin bütünüyle yeniden değerlendirme ve oluşturma dönemine geçilmesine büyük katkı sağlamıştır (McGrath, 1990: 293). Tesniye'deki ifadelerin alışılmış yorumları, kutsal kitabın dikkate almadığı paranın sermayeye dönüşerek kazanç sağlaması işlevinin ön plana çıkartılmasıyla yıkıma uğratılmış olduğundan; Calvin, zamanının koşullarından şüpheyle baktığı orta çağ iktisat ahlakından kopup uzaklaşmak ve dini değişen koşullara uyumlu kılmak istemiştir (Parks, 2005: 76).

O ilk önce eski kilise düşünürlerinin ve skolastiklerin dayandığı Aristocu yaklaşımı eleştirmiş, paranın verimsizliği ve yararsızlığı anlayışını yadsıyarak Avrupa'nın düşünce tarihinde bir dönüşümü başlatmıştır (Hunter, 1950: 254). Çünkü orta çağın faiz karşıtı kınamaları ve yasaklamaları, paranın, değişimine aracılık ettiği mal miktarını arttırmadığı, bu nedenle paranın parayı doğuramayacağı varsayımı üzerine kuruluydu. M.Weber'in yeniden yorumladığı kalvinist meslek öğretisinin gerektirdiği, inanan kişinin, dünyevi uğraşısı içinde asketik yönelişi ve Tanrı tarafından kurtarılışını iş etkinliğindeki başarısında görme emeli, modern kapitalist ruhun temellerini oluşturmuştur (Schmidt, 1960: 71).

II. Tefeciliğin Fakire Verilen Boçla Sınırlandırılması

Calvin ve Moulin (1500-1566), halkın tasarruflarının şirketlerde toplanmasında önemli bir rol oynamaya başlayan faizi, böylesine bir ekonomik gereklilik temeli üzerinden yeniden dinsel anlamda ele alarak, toplumun yapısına göre irdelemiş olmaları, her türlü takdirin üzerindedir (Parks, 2005: 41). Calvin, kutsal kitaptaki, *'dille iftira etmez, dostuna kötülük düşünmez, komşusu üzerine rüsvalık atmaz, parasını faize vermez, suçsuz karşı rüşvet almaz, düşkünden elini çeker'* şeklindeki ifadeleri, zamanın değişen ekonomik koşullarına göre yeniden yorumlamış; böylece orta çağın faiz teorisinin kalıplarını kırarak, eskinin zihniyet sınırlarını aşmıştır (Hunter, 1950: 144).

Calvin, tarihin ve ahlaki değerler sisteminin yorumlanmasına, toplumsal gerçeklik anlayışını getirmiş olmakla, sosyolojik yönden gerçekçiliğe geçişin öncülüğünü de üstlenmiştir (Wendel, 1963: 64). Ancak, kendisinin, son derece bilinçli ve aşamalı bir şekilde, bütün insanların evrensel kardeşliği birliği dünyasına yönelmekte olduğu, kardeşlerin doğuştan kazanılan haklar bağlamında kendi aralarında eşit olmaları gerektiğine inanmaktaydı (Hunter, 1950: 147).

Bu nedenle de, kardeşlerin kendi aralarında ödünç verdikleri borçlardan dolayı faiz almalarını hoş görülebilir ve izin verilebilir bir anlayışla yaklaşan, kutsal kitabı da bu hisler altında kullanan, ilk dini lider olmuştur (McGrath, 1990: 295). Calvin, kutsal ki-

tabın bütünü ve esas maksadını dikkate alarak yaptığı farklı yorumunda, Tesniye'deki kardeşler arasında faiz alınmaz eğiliminin dışına çıkmıştır. Böylece Calvin, inanç kardeşliğine zarar verecek ölçüde hristiyan ahlakında evrenselcilik ya da kardeş ayırımına hiç kapılmaksızın, borçlanmada faizciliği meşru görmeyi ve buna ikna etmeyi başarmıştır (Schmidt, 1960: 34).

O, tıpkı bir hukuk bilimi uzmanı gibi konuyu ele almış, paranın kazançlar sağladığı ve yükselttiği bu kârdan alacaklısına pay vermenin haklılığı düşüncesine kesinlik ve güvenirlilik kazandırmıştır (Schmidt, 1960: 35). Luther ve Bucer tarafından ayrıntıya inilmeksizin önerilen, Musa ve İncil'e özgü kuralların bireysel vicdanın ışığında yorumlanması gerektiği fikrine katılarak, kendine nasıl davranılmasını istiyorsan başkalarına da öylece davranın içeriğindeki altın kuralındaki eşitlik ilkesini ön plana çıkartmıştır (Wright, 1988: 228). Halkın yararlılığını daima gözetmiş, iş olanaklarının genişletilmesi ile kötülüğün yok edilmesi arasında doğrudan bir bağlantı kurmuştur (McGrath, 1990: 297).

Calvin'in yaşadığı dönem, mesleki etkinlik içindeki bireysel başarının Tanrı seçilmişliğinin yegâne kanıtı olarak algılandığı, dinsel duygu ve güdülerin de çok güçlü olduğu bir dönemdir (Wendel, 1963: 67). Disiplinli, sürekli ve sıkı çalışma, kalvinistin hayat yolu haline gelmiştir. Başarılarıyla ve servetiyle övünmemek, harcamasını en alt düzeyde tutmak, kalvinistin göze batan erdemleri arasındadır (Schmidt, 1960: 36).

Calvin'in kutsal kitabı bir bütün sayıp özüne inerek yaptığı yorumları, zamanının modern çağının neredeyse İncil'i haline gelmişti (Hunter, 1950: 189). Avrupa'da on altıncı asırdan on dokuzuncu asra kadar uzanan serbest bırakılmasının kaçınılmazlığı anlayışının savunulmasında Calvin öncü bir rol oynamıştır. Faizin meşru kılınması sürecini açıklamak isteyen bir araştırmacı, bunda Calvin'in öncü rolüne ve ikna edici açıklamalarına değinmeden, yorumlarını Calvin'in gerçekçi ve ussal açıklamalarına dayandırmadan edemez (Wauzzinski, 1993: 217). Şayet bu gün bir ekonomi tarihçisi Calvin'in öğretilerini irdelemeden gününün ekonomik sorunlarını ele alıyorsa; artık Calvin'in fikirlerini yeterince iyi bir düzeyde bildiğinden, yerleşen ekonomik düzenin oluşmasında Calvin'in rolünü kabul ettiğinden dolayıdır (Wendel, 1963: 68).

Dinsel ve hatta ahlaksal dil bilgisi, oluşmasında katkı sağladığı hukuksal ilişkiler düzeninin ahlaki ve ekonomik önermelerine haklılık kazandırılmasının en önemli koşulunu sağlamaktadır (Wright, 1988: 233). Calvin'in, 1545 yılının sonlarına doğru Claude de Sachins'e tefecilik sorunu dolayısıyla yanıt vermek zorunda kalması; bu mektubu izleyen on yıllar boyunca Eski Ahit'i oluşturan çeşitli kitaplardaki ifadeleri yeniden açıklamak ve yorumlamak yoluna girmesi, değişime uğrayan ekonomik ilişkiler ile dinsel yargılar arasında bir uyum sağlama fırsatını elde etmesine yol açmıştır (McGrath, 1990: 299).

Calvin'in tefecilik yasağıyla ilgili olarak yoğun bir şekilde irdelediği Tevrat'taki bu ifadeler, özetlenerek buraya şöylece aktarılabilir.

“Yanında olan fakire, ödünç para verirken; ona murabahacı olmayacaksın, onun üzerine faiz koymayacaksın; eğer kardeşin fakir düşer ve senin yanında düşkün olursa, ona yardım edeceksin, senin yanında garip ve misafir gibi yaşayacak, ondan faiz ve kâr alma, ona gümüşünü

faizle vermeyeceksin, zahireni ona kârla vermeyeceksin.” (Kutsal Kitap, 1994: 153)

Eski Ahit’in Tevrat’tan başka bu ifadelerin yanı sıra servet içinde dahi olunsa çile çekilmesine, kazanılan tüm paranın tasarruf edilerek tekrardan ekonomik etkinliğe aktarılmasına dinsel bir güdü oluşturan metinleri de önemlidir. Bunlar arasından, Eski Ahit’teki özellikle de, *’hikmetinle ve anlayışınla kendine servet yaptın, hazinelerinde altın ve gümüş topladın, büyük hikmetinle ve ticaretinle servetini arttırdın; ancak servetinle yüreğini de yükselttin, mademki yüreğin yükseldi ve sen Tanrı değil ancak bir insanken yüreğini Tanrı yüreği gibi etsin; bundan dolayı seni çukurlara indirecekler, senin üzerine yabancıları ve milletlerin korkunçluklarını getireceğim’* (Kutsal Kitap, 1994: 691) ifadesi; mesleki etkinliği bir Tanrı yolu haline getiren ve sürekli zenginleşen iş adamının, edindikleriyle öğünmemesini ve mütevazı bir fakir gibi yaşamında kanaatkâr olmasını sağlamıştır (Schmidt, 1960: 76).

Calvin, İsraililere kendi aralarındaki faiz yasağını, fakire ve düşküne haksızlık yapılmaması anlamında yorumlarken, yabancından faiz alınması iznini de, ulusların Tanrı’ya karşı isyankârlıklarının ödettirilmesine ve İsraililerin de Kenan diyarına gelişlerindeki durumuna bağlamaktadır (McGrath, 1990: 311).

Calvin, yorumlarına, *’şayet her yönüyle faizciliği kınayacak ve yasaklayacak olursak, Tanrı’nın insanlara yüklediği sorumluluktan çok daha ağırını vicdanlarımıza yıkılmış oluruz, Tanrı yoluna adadığımız ellerimizi ve ayaklarımızı zincire vururuz.’* (Wendel, 1963: 74) diyerek başlamaktadır. Oysa kutsal metinler, yalnızca fakirden ve geçimini sağlayacak durumda olan yetim ile dullardan faiz alınmasını yasaklamaktadır. Hâlbuki iş yapan ve para kazanan kimselere, kendilerinin kullanamadıkları servetlerini borç vererek emanet etmek ve bundan da bir gelir elde etmek isteyen kimseler; zaten Tanrı buyruğuyla korunulmak istenilen kişilerdir (Schmidt, 1960: 79).

Orta çağda sık sık gözler önüne serilen ve hiç kazanç ümidi olmaksızın karşılıksız borç verin anlamında yorumlanan, *’düşmanlarımızı sevin, onlara iyilik edin, hiç ümidiniz olmasa da borç verin’* (Kutsal Kitap, 1994: 21) ifadesi, kasıtlı olarak yanlış değerlendirilmiştir. Calvin bu anlamda, bir eserinde, şöyle bir yorumda bulunmuştur.

“Zenginlerin masraflı ve debdebeli ziyafet ve törenleri, günaha başlamış hayatları içinde girdikleri toplumsal yağmalamadaki harislikle-ri ve paraya düşkünlükleri; Tanrı’nın kendi yoluna, sokaklardaki körü, topalı ve fakiri çağırmasına neden olmuştur. İnsanları geri dönüşü olmayan bu yolda edindikleri çok kötü ve şiddetli bir günahkârlık olarak faiz karşılığı borç verme alışkanlığını bu dünyada yok etmek isteyerek, tutarsızca tantanalı harcamalarının önünü almayı da tasarlamıştır. Haksızlıkla elde edilen paraların, israf içinde kaybolup gitmemesi için; düşküne ve ödeme takati olmayan kimselere, hiç ümidi dahi olmaksızın borç verilmesini emrederek, fakirden alınacak faizi durdurmak istemiştir.” (Schmidt, 1960: 83)

Calvin, Tesniye'deki '*faizle kardeşine ödünç vermeyeceksin*' şeklindeki ifadesiyle İsraililer arasında karşılıklı iyilik ve kardeşçe etkileşimin kurulması dışında başka bir niyetinin olmadığı gösterilmek istenmiştir (McNeill, 1967: 42). Faiz almaksızın borç verilmesi emri; apaçık bir şekilde İsraili yönetim tarzını oluşturmaktadır, evrensellik kapsayan ruhani bir yasa haline getirilmelidir. Bir başka maksadı taşımış olsaydı, İsraililerin, uluslardan gelen kimselere dahi faiz karşılığı borç vermelerine izin vermemiş olacaktı (Noth, 1981: 18).

Ruhani yasa, bu türden bir ayrımcılığa kesinlikle meydan vermemektedir. Tesniye'deki bu ifadeyle gösterilen bu çok özel tersine yönlendiriş, Kenan diyarındaki İsraililere yaptığı vaadiyle de yakından ilgilidir. Kenan diyarında yurt edinmek için Tanrı tarafından yola çıkarılan bu insanlar, Tanrı'nın mesajını insanlara iletmek için de emir almışlardır (Bieler, 1964: 74).

Artık Tanrı yalnızca İsraililere seslenmemekte, bunun yerine genel olarak dünyadaki bütün uluslara çağrıda bulunmaktadır. Mısır ve Suriye'yi de kapsayan, denizlerdeki bütün adacıklarda yaşayan, kısacası, İsraililerle iş yapan herkese seslenmektedir (Pica, 1962: 64). Tanrı, iyi sayılmayan pek çok şeye de izin vermiştir; bu nedenle, yabancılardan faiz alınmasını meşru kılma gibi bir niyeti de yoktur. Tanrı sadece, bu işleri cezasız bırakacağını bildirmektedir. Tanrı, İsraililere olan düşkünlüğünü göstermek istemiştir (Noth, 1981: 19).

Yabancılardan faiz almasına izin vermekle, İsrailileri korumayı hedeflemektedir (Wauzzinski, 1993: 248). Başka türlü, bir tarafın zarar görmesi pahasına, giriştiği işlerde İsrailiyi güçlü kılması ve ulusların kendisine karşı yapılan isyankarlığı da böylelikle cezalandırması düşünülemezdi (McNeill, 1967: 45).

Tanrı İsrailileri tek başına gelecek için hazırlamakta, diğer ulusları da tefeciliğe karşı bir yükümlülük altına girdirmemektedir (Pica, 1962: 67). Uluslardan olanların Tanrı'ya inanmaları başladığında, eşitlik ilkesini uygulamış, seçtiği kendi halkına verdiği serbestliğin aynısını uluslara da vermiş; bütün taraflar benzer ve eşit duruma geldiği için de, bu ilişkiye katlanmak zorunda kalmıştır (Bieler, 1964: 75).

Günümüzde, Tesniye yasası, hristiyanların İsraililer tarafından sömürülmesini haklı görmek şeklinde değil de, hristiyanların kârı olarak yorumlanmalıdır (Pica, 1962: 74). Doğru bir yorumda bulunulacak olunursa, bu ifade İsraili tefecileri avutmak veya vicdanlarını rahatlatmak gibi bir maksadı da bulunmamaktadır. Gerçekten de Calvin, Tesniye'de öne çıkarılan bu yabancı-kardeş ayrımının, doğru bir şekilde ve derinlemesine yorumlanacak olunursa, kendi çağındaki İsraililere karşı gösterilen bir tepki olarak da değerlendirilebilir (Wendel, 1963: 112).

Calvin'e göre, zamanındaki İsraililer hatalıdır, her şeyin kendilerine izin verildiğini sanmaktadırlar; kendi aralarında haksızlığa ve iyelik gaspına meydan vermeksizin, yabancılardan faiz alarak Tanrı'nın imansızlardan huncunu çıkarttıkları duygusuna kapılmaktadırlar (Schmidt, 1960: 148). Halbuki, İsraililer, iki misli kınanmışlardır. Hristiyanlıkla birlikte herkese açılan bu kapıdan içeri girmemede direndikleri için zaten günahkâr bir duruma düşmüşlerdir. Çünkü hristiyanlar, Eski Ahit'teki Tanrı anlayışına zaten bağlı kalmışlar, yasaya dıştan itaat yerine, içten teslimiyeti esas almışlardır (Wendel, 1963: 114).

Artık bu İsraililerden hiç biri kendi eğilimini terk etmek istememekte, Tanrı krallığından sürgün edilerek kovulmakta ve gökler diyarından da yoksun bırakılmaktadır. Bu nedenle, hristiyanlar, etnik köken bakımından İbrahim'in soyundan gelmeyen pek çok insanı barındırmadığı halde, hepsi de kendilerini, İbrahim'in çocukları olarak görmektedir. Tanrı, kendisine karşı isyankârlıkları ve seçtiği ulusunun yüz yüze geldiği tehlikeleri dikkate alarak, İsraililere paganlardan faiz alma ayrıcalığını tanımış olabilir (Bieler, 1964: 79).

Bu demek değildir ki, artık kendisini Tanrı'nın birer çocuğumuş gibi hisseden bu insanların üstüne çullanmak haksızlığına uğratılmasına devam edilecektir. Bu insanların Tanrı'nın evinden çıkarılarak, isyankârlıklarının ve itaatsizliklerinin bir sonucu olarak reddedilmeleri gerekmektedir.

III. Eski Ahitteki Yabancı – Kardeş Ayrımının Önemini Kaybetmesi

Kutsal Kitapta tefeciliğin yerilmesinin ve yasaklanılmasının dayandığı koşullar açıkça bildirildiğinden, Calvin, haksızlık olarak nitelendirildiği bu ortam gerçekleşmediği sürece, faizcilerin kınanmaması gerektiği sonucuna varmıştır (McGrath, 1990: 91). Faiz ile tefeciliği birbirinden ayıran sınırın da; iş kurmak veya genişletmek gayesiyle kazanç elde etmek için zengin tarafından borçlanılması, ile, geçimini sağlamak gayesiyle düşkün ya da fakir tarafından alınması olarak belirlenmiş; faizi ödeyen kimselerin bundan zarar görmemesi ve gönül rızası içinde fazladan ödemeye razı olması şart koşulmuştur. Ayrıca, bu koşullar içinde kalsa dahi, faizin yüzde on gibi belirli bir oranı aşması yine yasaklanmıştır (McNeill, 1967: 75).

Eski insanlarına verilen yargılama hukuğunun çok özel içeriği, bu nedenle, daha sonra ortadan kaldırılmıştır. Ortadan kaldırılmayan ve yapılması mutlaka istenilen şeyler arasında, hayırseverlik, eşitlik ve adalet kalmıştır. Bunların hepsi ilk olarak eski yasa maddelerinde, muhtaç olan kardeşine asla zarar verme ve kötülükte bulunma, kabalık etme anlamında rastlanılmaktadır (Bouwsma, 1988: 218).

Musa'nın yasası olan, "*para faizi olsun, zahire faizi olsun yahut ödünç verilen her şeyin faizi olsun, faizle kardeşine ödünç vermeyeceksin; yabancıya faizle ödünç verebilirsin, fakat kardeşine faizle ödünç vermeyeceksin*" Kutsal Kitap, 1994: 437) ifadeleri, aslında siyasi bir karardır, o günün koşulları içinde gerekli görülmüştür. Aynı Tanrı'ya inanan ve Eski Ahit'i kutsal kitap olarak kabul eden hristiyanlara, eşitlik ve insan vicdanının ötesinde bir yükü yüklenecektir (McNeill, 1967: 76).

Şayet tefeciliği arzu edilebilirliğini dünyadaki herkes için istemiş olsaydı, gerçekten de bu dünya hiç anlaşılabilir olmazdı. Ancak, insanların içinde buldukları durumlarına uygun şekilde yasaların dikkate alınması olanaksız hale geldiğinde, topluluk yararına gözetilmesi daha fazla önem kazanır. Her şeye rağmen Calvin, Eski Ahit'deki '*komşusu üzerine rüşvalık atmaz, parasını faize vermez, suçsuzlara karşı rüşvet almaz; bir adam ki salih olur hak olanı yapar, kimseye haksızlık etmez, aç olana ekmeğini verir, çıplak olana esvap giydirir, faizle para vermez, murabaha kârı almaz, elini kötülükten korur, salih olan odur; zorbalık eden, düşküne yoksula haksızlık eden, faizle para veren ve murabaha kârı*

alan, bütün bu mekruh işleri yapmıştır' (Kutsal Kitap, 1994: 649) ifadesini dikkate alarak, Tanrı'nın tefeciliğe karşı evrensel karşı çıkışını kabul eder (McGrath, 1990: 93).

Borçlanmada faizin alınmasını haklı ve yasal olmasını gerektiren en önemli etkeninin eşitlik ve merhametlilik duygularını zedelemekten, kardeşlik birliğini de yok etmeden gerçekleşmesi gerektiği, Calvin'in üzerinde durduğu standart bir ölçü halini almıştır (Wendel, 1963: 203). Calvin, hemen her yerde, bir kimsenin alacağına geriye dönmesini garanti altına aldıktan sonra borç vermesinin, paganlığın dünyevi kardeşliği olduğu yargısını hiç çekinmeden açıklamıştır. Bundan dolayı Calvin, geleneksel kardeşlik fikrinin içeriğini farklılaştırmakta, zarar vermeme ve gönüllü ödeme ilkeleriyle yeni bir anlam katmakta, arkadaşlığın standardını birlikte işe bağlanma ölçüsüyle daha da yükseltmektedir (McGrath, 1990: 95).

Böylece en önemli konuya gelerek, Calvin, İsraililere hangi nedenden dolayı tefecilik yapmalarına yasak getirilmişse, aynı sebep yüzünden faizcilik yasaklanmalıdır (Bieler, 1964: 47) diyerek; paranın harcanarak yok edildiği sahalarda kullanılmak üzere verilen borçlanmalarda faizin alınması, kişiyi ödeyemeyeceği bir borç yükü altına sokarak iyeliğinin gaspına neden olduğu için; kitapta da sözü edilen bu türden faizciliğin, kardeşlik duygularını ve birliğini yok etmesi, yardımlaşmayı da ortadan kaldırması dolayısıyla yasaklanmasının kaçınılmaz olduğu yargısına varmıştır (Wendel, 1963 : 207).

Dinsel eğilimlerde çağ açıcı yorumu, şöylece özetlenebilir;

"Tanrının İsrailileri çok farklı ortamlar içine getirerek yabancılarla karşılaştırması ve kendi aralarında da hiç faiz almaksızın ticaret yapmalarına izin vermesi ise siyasal birlik arasında derin bir farklılık bulunmaktadır. Hristiyanların kendi aralarında kurmaya çalıştıkları kardeşlik birliği tamamıyla farklı olmaktadır. Bu nedenden dolayı da, hristiyanlar faizciliğin basit bir şekilde yasallaşmış olduğuna kesinlikle inanmıyorum; eşitlik ve merhamet duygularına aykırı düşmediği sürece, faizin yasaklanmamasına gerek olmamalıdır." (Wendel, 1963: 214)

Eski topluluklarda faizin yasaklanması, sadece siyasal yapılanmanın bir sonucu olmuştur, diyen Calvin, şöylece devam etmektedir.

"Faizcilik, kardeşlik duygularını yok etmediği ve kardeşlik birliğini de ortadan kaldırmadığı sürece, tefecilik olarak nitelendirilerek yasa dışı görülmemelidir. Bir kimseyi Tanrı adaletinin önüne çıkarıldığını varsayalım, bu kişinin kendisine yapılmasını istemediği bir şeyi komşusuna yapmadığı, kendisine davranılmasını istediği şekilde komşusuna davrandığı, kesinlik kazanmış olsun; bu kimseyle ilgili şaşmaz ve yamalmaz yargı, aleyhine sonuç vermeyecektir.

Para ticaretiyle ilgili olarak paganların yazdıklarına şöyle bir bakılacak olunursa, kazancın temelini ve kaynağını nasıl onursuzluk ve haksızlıklarla donattıkları, derhal fark edilir. Haksız yoldan elde edilen haram kazanca, kendini Tanrı'nın çocuğu gibi hisseden bir kimsenin yönelmesi, asla düşünülmemelidir.

Borçlardan alınan faizin meşru ve haklı olmasının sınırı, eşitlik ve merhamet ilkesinin bozulmasıyla çizilmiştir. Eğer bir kimse aldığı borçla kazanç sağlamışsa ve daha yüksek iş konumlarına ulaşmışsa; kârdan, borçlandığı kardeşine vermesi, eşitliğin ve merhametin bir gereği sayılmalıdır.” (Wendel, 1963: 217)

Luther’in özellikle de tefecilik konusu üzerine kurulan ekonomik görüşleri, orta çağın uygulamalarından öyle pek farklı olmadığı halde; Calvin dini yaşadığı çağın değişen ekonomik koşullarına uyumlu kılmayı hedeflemektedir (Wright, 1988: 81). Faiz konusuyla ilgili olarak hristiyan özgürlüğünü azaltan dışsal bir dünyevi kural olarak İncil’in bazı ifadelerine müracaat edilmesine, Luther’in; Danzig Belediye meclis üyesine 1525 yılında yazdığı mektupta rastlanılmıştır (Bieler, 1964: 51).

Luther’in ekonomik düşüncelerine taban tabana zıt bir şekilde, Calvin, paranın kısırlığı ve yararsızlığıyla ilgili Aristocu geleneği yadsımıştır (Wright, 1988: 86). Eski Ahit’deki faiz yasağının geçimini sağlamak için borç alan fakirden ve düşkünden alınan faizi kast etmekte olduğunu vurgulamış olmakla Tesniye’deki ifadeleri devrimci niteliğiyle yorumlamıştır (Schmidt, 1960: 176). İşlemediği parasını zengin iş adamına vererek kazanç elde etmesini ve yüksek konumlara geçmesini sağlayan küçük birikim sahiplerinin yol açtıkları kârdan pay almalarını haklılığın ve eşitliğin bir gereği olarak görmüş, eşitlik anlayışını yaşadığı çağın koşulları ortamında sistematik bir şekilde ele alıp irdelemiştir.

Kaldı ki, Luther’in tefecilik hakkındaki görüşü, papalığın bu konudaki hoşgörülü tavrı ve Fuggerlerle olan mali bağı dolayısıyla duygusal bir şekilde orta çağın temeline dönüş yapmasına neden olduğu gibi, büyük bir kısmıyla sadece ve sadece bağıtlanan sözleşmelerinin içeriğiyle ve gizlenen faizle ilgilenmesini de sağlamıştır (Pica, 1962: 72). Oysa Calvin, genel olarak borçlanılan paraya yönelik durumları incelemiş; ticaretin olağan bir işlevi haline getirilen borçlanmayı bir kredi işlemi olarak görmeyi başlamıştır (Wendel, 1963: 220).

Luther’den tamamıyla farklı ve yaşadığı çağın ekonomik özelliklerine uygun bir şekilde, Calvin; orta çağın tefecilik karşıtı yasalarının, zamanının şirketlerinin kredi gereksinimlerine uygun bir içeriğe sahip olamadığını açıklılıkla belirtmiştir (McGrath, 1990: 249). Oysa Luther, papalıktan kopup dinin özüne dönmeyi düşlediği için, orta çağın faiz yasağını daha katı bir şekilde uygulamayı hedeflemektedir.

Calvin, başlangıçta faizin yüzde beşle sınırlandırılarak belirlenmesinden ve meşruyetinin de dinen kabul edilmesinden yana bir tavır sergilemişken; giderek, faizin kârdan ayrılan bir pay olduğu gerçeğini dikkate almasıyla birlikte, borçlanmanın neden olduğu kazanç artışına uygun bir bedelin ödenmesini kabul eder gözükmektedir bu oran sınırının genişletilmesinden yana olmuştur (Schmidt, 1960: 181). Tefecilik konusunu tek başına ele alıp incelememiş olsa dahi, dolaylı bir şekilde irdelediği faizcilik konusunda geliştirdiği tutumu; açıkça kitaplardaki ifadelerin yorumu özelliğini taşımasa dahi, birbiriyle bağlantılı dört belgesinde rastlanılmaktadır (Cleary, 1914: 96).

Cenova hükümetinin semt kiliselerine gönderdiği 3 Şubat 1547 tarihli genelgesinde, Calvin ve kendi yakın arkadaşları; faiz oranının en fazla beş oranıyla sınırlı tutulmasını,

aşırı faiz alındığının belgelenmesi durumunda alacaklının anaparasının kamulaştırılarak cezalandırılma yoluna gidilmesini; tefecilik işlemlerinin yaygınlık kazanmasıyla ilgili endişelerin başlaması durumunda da, buna uygun bir şekilde cezanın verilmesini istemiştir (Schmidt, 1960: 184).

Fleming Utenhove 26 Kasım 1549 yılında Calvin'e yazdığı bir mektupta, faiz oranlarının yüzde beşle sınırlandırılmasının uygulamada yol açtığı güçlüklerden söz etmiş, Londra'da faizcilikle ilgili yeni bir ölçütün geçerli kılınmak istendiğini belirtmiştir (McNeill, 1967: 117). Utenhove 8. Henry'nin borçlarda yüzde on faiz alınmasına izin verilmesiyle ilgili olarak çıkarılan emrin meşruiyeti hakkında, fikirlerini açıklamıştır.

Utenhove'un düşüncesi, çok farklı ortamları ve koşulları dikkate alan yöneticinin, her konuda olduğu gibi faiz oranlarının belirlemede de serbestliğe sahip bulunduğu, verdiği hükmün meşruiyet içerdiği hakkındaydı (Bieler, 1964: 18). Uttenhove, Calvin'e, parasını iş yapan kimselere borç vererek anaparasından bir gelir elde eden insanların kötü kimseler olmadığını, sağladığı iş olanaklarıyla iyi insanlara yardımcı olduğunu, boş oturduğu ve hiçbir değer yaratmadığı halde tefecilik kazançları içinde olanlara ve harisçe davrananlara faizle borç verilmemesi gerektiğini, bir mektubunda yazmıştır (McGrath, 1990: 252).

IV. Ödünç Verilen Sermaye Olarak Borçlanma

Paranın işe aktarılacak şekilde işletildiği ve kâr sağlanıldığı şeklindeki borçlanma, ile, tefecinin para alış ve satışında bulunarak hiçbir şey üretmeksizin borç ticareti yapması arasındaki farkı kesin bir şekilde görmeye başlayan Calvin (Bieler, 1964: 29); kralın böyle bir emirle düzen altına aldığı borçlanma işleminin meşru olduğunu, inanan herkesin bu karara bağlı kalırken tam bir vicdan huzuru içinde davranarak parasını iş yapan kimselere borç verebileceğini bildiren, bir yanıt göndermişti (Schmidt, 1960: 120).

Kime yazdığı hâlâ belli olmamış 21.Nisan.1556 tarihli bir başka mektubunda ise, düşkünler ile fakirlerin sömürüye uğratılmasından ve haksızca iyeliklerinin gasp edilmesinden korunması gerektiği üzerinde durmuştur (Cleary, 1914: 103). Bazen Calvin, Tanrı'ya karşı işlenmiş bir suç olarak kişinin kendi komşusunun zarar görmesine ve haksızlığa uğratılmasına yol açan, borçlanmada en küçük bir artışı dahi alacaklının istemeye hakkı yoktur, demektedir (Wendel, 1963: 171).

Bu sözde vurgulanan, faizin alınması değil, komşuya haksızlık yapılması ve zarara uğratılması, kardeşlik ruhunun yok edilmesidir. Cenova kentindeyken dahi, komşunun incitilmemesi ve düşkünden faiz alınmaması koşuluyla, faiz oranını belirlemede bir sakinca görmemiştir (Dempsey, 1948: 52). Dul ile yetimin, kendisinin işletemediği parayı iş adamına vererek kazancından aldığı payla geçimini onurlu bir şekilde sağlamasını Tanrı iradesine aykırı bir suç olarak görmemiştir (Schmidt, 1960: 129).

Tanrı'nın yerdiği, fakire verilen faizli borç nedeniyle artan bir baskı kurulması, elindeki iyeliğinin satışa çıkarılması veya kendisinin köle edilmesidir. Takip edilecek yöntemde uyulacak altın kural, İsa'nın, kendine nasıl davranılmasını istiyorsan, sen de tüm insanlara öylece davran; kendine yapılmasını istemediğin hiçbir şeyi diğer insanlara reva

görme, anlamındaki sözüyle en iyi ifadesinde bulmakta; insanların hoşnutluğu, doğal hukuğun olduğu kadar İsa'nın iradesinin de yerine getirilmesini sağlamaktadır (Cleary, 1914: 106).

Gien'deki rahip Francis Morel'e Ocak 1560 tarihinde yazdığı mektubunda Calvin, vaizlerine ve yönetimindeki kimselere, belirli bir oranla sınırlandırılmış faiz karşılığında borçlanmaya izin verilmesini bildirmiştir (Wendel, 1963: 177). Bu dönem boyunca, belirli bir oranla ve zengin iş adamından alınmasıyla sınırlandırılan faizi kapsayan sözleşmelerin, kapsamının genellik kazanmasını onaylamada, daima tereddüt içinde kalmıştır. Ticaretle uğraşılması veya mesleki bir etkinlik içinde olunması halinde, tarafların hoşnutluğu ve haksızlığa uğratılmamaları koşuluyla, bu sınırların genişletilebileceğini yazmıştır (McNeill, 1967: 57).

Calvin'in umduğu, daima koşula ve muhatabına bakılarak davranılmasının yararlı sonuçlar doğuracağı, isteklerin akla uygun kılınması durumunda, kârdan sabit bir pay verilmesi mecburiyetinin gereksiz hale geleceği için; bol kazanç elde etmekle tanınmış tüccarların işlerine parasını yetinen kimselerin, sağladıkları kârla bağlantılı ve garantili olan daha çok faiz almalarını haklı bulmakta, katıldıkları kâra eşit oranda bir getiri elde etmelerinde bir sakınca görmemekteydi (McGrath, 1990: 122). Şirketlere verilen borçlarda faizin, sağladığı kazançla eşit oranda belirlenmesinin dine uygun olduğu; Calvin'in, Lâ-tince yazdığı 10.Ocak.1560 tarihli mektubunda açıkça görülebilir (Dempsey, 1948: 76).

Calvin'in, değişen ekonomik koşulların ve ilişkilerin farkına vararak, dinin özünü yaşanan çağa uyumlu gayreti şeklindeki etkisini dikkatle irdeleyebilmek için; bireysel tamahkârlığın ağırlıklılığın anti sosyal uzantıları üzerine getirmiş olduğu yasal ve ahlaki sınırlamaları bir kenara bırakarak, ilerleme sürecine kazandırdığı dinsel güdüyü açıklamak gerekir. Modern liberalizmi sindirmek için diğerlerinin kardeşçe birlikteliği anlayışını ön plana çıkardı (McNeill, 1967: 60).

Farklı kültürlerde yetişmiş ve çeşitli çevrelerden gelmiş bu insanların bir tür kardeşlik duygusunu edinerek birlikte huzur bulabilmeleri için, kardeşlerin her konuda kendi aralarında eşit muamele gördüğünün bilincine varabilmeleri gerekir (Davies, 1946: 75). Orta çağ hristiyanlığının evrensel kardeşliği, pek çok yönlerden bireysel kazanç ile yükselme gayretine aykırı gelmekteydi. Bu nedenle, modern bir ortam içinde kardeşlik duygusu canlandırılmak istendiğinde; çeşitli protestan ülkelerdeki bireycilik vurgusuna hâkim olan ahlak, gelenek ve hukuk kurallarının kazandırdığı niteliği dikkate almak gerekir (Donald, 1975: 244).

Her ne olursa olsun, modern liberalizmin; insanca arkadaşlık duygusuna, cömertlik ve iyilikseverlik eğilimine, kardeşlik sevgisine ve kardeşe özgü özverili davranışlara aykırı olmadığını anımsatmak gerekir. Protestan ahlak ile laissez faire liberalizminin arasında çelişkilerin olduğu ve dikkate değer suçlamaların getirildiği çeşitli araştırmalar yapılmıştır (Davies, 1946: 76).

Calvin'in faizi tefecilikten ayıran bu yeni yorumuna rağmen; kutsal kitaptaki ifadeleri, özüne inip hangi koşulları öngördüğüne bakmaksızın, ödemelerde verilen borcu aşan her fazlalığa tefeci kazancı şeklinde hor gören tutucu geleneksellikten yana olan kimse-

ler, on altıncı asır Avrupa'sında yok değildi (McGrath, 1990: 127). Calvin'in tefecilik üzerinde gösterdiği bu titizliğini, kitabın dayandığı fakirden faiz almanın haksızlığı ve hiç çalışmaksızın kazanç sağlama tamahkârlığı koşulları içinde konulan Tanrı yasağını ve kınamasını sürdürmedeki kararlılığını, daha da genişletmeye ve ayrıntılı kılmaya, pek gerek yokmuş gibi gözükmektedir (Wendel, 1963: 281).

Calvin'in faiz alınmasını haklı ve gerekli gören açıklamasıyla kutsal kitaba yeni bir yorum getirdiği gibi, hristiyanlığın kardeşlik isteminin içerdiği büyük önemde, köklü bir değişikliğe uğramıştır (McGrath, 1990: 129). Faizciliği, kutsal kitabın öngördüğü koşulların dışına çıkartarak dinen uygun görmüş olsa dahi, evrensel kardeşliğin bundan zarar görmediği sonucuna varmıştır. Faizin, sermaye birikimini sağlayan araç haline gelecek, küçük tasarrufların ekonomik gelişmeye katkı sunmasıyla, Calvin'in bu çığır açıcı yorumu ve ahlak tarihinde sayısız örneklerin yeniden değerlendirilmesi sürecini de başlatmıştır (Davies, 1946: 81).

Gerçekten de Calvin, faiz yoluyla sermaye birikiminin yolunu dinen uygun bulmuş olmasıyla kardeşlik duygu ve emellerine yoğun bir şekilde katkıda bulunmuştu (Wendel, 1963: 284). Ancak, geçim galesi ve aldığı borçtan dolayı fakiri ağır bir yük altına sokan türdeki faizciliği, kardeşliğe aykırı gelen iğrenç bir günahkarlık ve tamahkarlık olarak görmeye devam etmiş; kutsal kitabın yasak getirdiği bu faizciliğin evrensel kardeşliğe aykırı olduğunda ısrar etmiştir. Orta çağların hristiyanları kadar kutsal kitap yorumcuları, kutsal kitap yasağını fakirden alınan faizle Calvin'in bu düşüncesini asla akıllarına getirebilmiş değillerdi (McGrath, 1990: 129).

Şayet bir kimse aldığı borçla işini geliştirmiş ve bunda da bir kâr sağlamışsa, verdiği parayla haksızlığa uğratılmış olarak nitelendirilmediği gibi; bu faizi alan kimse de tefeci olarak adlandırılmamalıdır. Burada kelimelerin dikkatli kullanılması gerektiği, Calvin tarafından ısrarla vurgulanmaktadır (Hawawini, 1980: 258). İnsanlar yersiz bahaneler uydurmaktadır, tefecilerin düzenledikleri sahte maddelerle kandırdıkları kilise görevlileri gibi, her şeyin iç yüzünü bilen Tanrı'yı aldatacaklarını sanmakla, en büyük günahkârlığın içine düşmektedirler (McNeill, 1967: 132). Her şeye rağmen, faizcilik, her ne koşul altında olursa olsun, her zaman hangi biçim altında gerçekleşirse gerçekleşsin, kimin aldığı ve ne maksatla kullandığına bakılmaksızın bütün çeşitleriyle yadsınmış, yasaklanmış da değildir (Dempsey, 194: 92).

Artık toplumda önemli bir dinsel lider haline gelmiş bulunan Calvin, kendisine güvenen ve bir yol göstermesini bekleyen zamanının tüccarlarının, iş adamlarının ve çalışanlarının beklenti ile şikâyetlerini de duymaya başladığından; orta çağın tefecilik ve ticari kazanç aleyhtarı öğretilerine eleştiri getirerek, kendisine gelişme olanağı tanımadığı iş topluluğunun önündeki yok edici engellerin kalkmasını sağlamıştır (Wendel, 1963: 285). İlahiyatçıların gelecek asırdaki iş dünyasının beklentilerini dikkate alarak uyarılarda bulunmasının yol açtığı ölçüde, teşebbüs merkezlerinin emirlerine göre dini düzenleme şeklindeki fikirlerin kamuoyunda yankılanmasına neden olmuştur (Donald, 1975: 253).

Geleneksel yorum ile tefsirlerden yeterince kopup uzaklaşabilmiş ve bunlara karşı etkili bir şekilde cephe alabilmiş bir kimse; dünya işleri hakkında pek bir bilgi sahibi ol-

madan bankere karşı çıkmanın ve münzevi bir hayat sürmenin artık daha fazla gerçekleştirilemeyeceğini de kabul eder durumundaydı (McNeill, 1967: 134). On altıncı asrın sonlarında çıkarılan risalelerin ana konusu, kişinin artık daha fazla günah çıkartma hücrelerinde kalamayacağını, iş yerindeki mesleki etkinliği içinde Tanrı'yı arayacağını işaretlerini vermektedir (Fenton, 1972: 60).

Böylece, faiz almanın meşruiyeti konusu üzerinde odaklaşan tartışmalar, faizin dünyevi etkinlik üzerindeki yatırıma yönlendirici etkilerini ön plana çıkarttığı ölçüde; çok fazla miktardaki ekonomik kazançla ilgili meşguliyetine dinsel bir içerik kazandırdığı gibi, geçmişte bağlı kalınan öbür dünyaya özgü yönelişleri de terk ettirmiştir (Fenton, 1972: 64). Pek çok ülkedeki, parlamentonun yasama yetkisi ile kralın mutlak gücü arasında başgösteren mücadeleler; orta çağın tefecilik öğretisini ve yasama hakkını ortadan kaldırmayı hedeflemiştir (Hawawini, 1980: 261).

Batıdaki ve özellikle kuzey Avrupa'daki ticaret devrimi, yaşanan olayları kökünden değiştirmiştir. Kutsal kitabın klasikleşen yorumlarına karşı ortaya çıkan yeni düşünceler, Elizabeth dönemi İngiltere'sinde yeterince fazla rastlanılmaktaydı (Fenton, 1972: 67). Geleneksellikten yana olan tutucular; faiz alan herkesi hiç fark gözetmeksizin tefeci olarak görmekte, hepsini birer aylak sömürücüler şeklinde değerlendirmekte, insanların karnını emen örümcekler olarak yermektedirler (Murray, 1960: 16).

Faizcilik töhmeti altında bütün kazanç uğraşlarına karşı çıkılmaması gerektiği şeklindeki bir eğilim, özellikle on altıncı asır ortalarına doğru Avrupa'da yaygınlık kazanmıştır (Jeremy, 1988: 59). Hangi mazeretle olursa olsun, isterse borçlanılan para kazanç getiren iş etkinliğinde kullanılarak yüksek kârlara yol açsın, aşırı faiz verilmesi kardeşliği incitici bir davranış olarak son derece zararlı sonuçları doğurmaktadır (Parker, 1971: 54). Ancak, belirli bir sınır içinde tutulmak koşuluyla, makul sayılan ve taraflarca da hoş görülen düzeydeki bir faiz oranı; asla incitici olmaz, dinin öngördüğü evrensel kardeşlik duygusunu yok etmez (McNeill, 1967: 140).

Tanrı, yaşlı bir düşküne veya zengin olmayan birine, parasıyla iş etkinliğine sağladığı katkısından dolayı fazladan ödemedede bulunulmasından dolayı asla nefret etmemekte; fakat geçim darlığı yüzünden borçlanan fakirden faiz alınmasını, her yönüyle yasaklayıp kınamaktadır (Hawawini, 1980: 267). Faiz yasağının dayandığı fakirden veya yoksundan faiz alınmasını İsraililere yasaklarken dahi, kardeşler arası belirli sınırdaki tutulan faiz karşılığında borç alınıp verilmesini hoş görmüş, yabancıardan faiz alınmasını neredeyse tümüyle serbest bırakmış; bu nedenle de, günümüze gelinceye kadar, dünyanın en zengin bankerleri İsraililer arasından çıkmıştı (Murray, 1960: 18).

Gerçekten de aşırı faiz oranının uygulanması girişimcilik ve üretkenlik ruhunu baltalamakta, fakir ya da yoksunların geçimini sağlamak için aldıkları borçtan dolayı faiz alınması da kardeşlik duygusuna zarar vermekte ve haksızlıklara yol açmaktadır (Jeremy, 1988: 65). Kutsal kitabın yasakladığı şekliyle faizcilik, her türlü kötülük ve günahkarlığın kaynağı durumundadır; hiçbir aziz, fakire verdiği borçtan dolayı faiz istemiş değildir. Tanrı'nın hoşnutluğunu kazanmış bir kimse, bütün işlerini dürüstlük içinde ve sevgi eme-

liyle mükemmel bir şekilde görmekte, karşılaştığı bütün insanlara kardeşçe ve merhametle davranmaktadır (Ryn, 1924: 221).

İnsanlar arasında haksızlığa yol açmamak için, yüksek kazanç getiren işlere verilen borçlar hariç tutulmak koşuluyla, faizin çok düşük bir oranda belirlenmesinde yarar görülenler kadar; hangi çeşitte ve ne oranda olursa olsun, faizi Tanrı iradesini aykırı bulanlar da çıkmıştır (Parker, 1971: 56). Faizcilik, her yönüyle Tanrı iradesine aykırıdır, bundan dolayı da faizi belirli oranda tutan yasa maddesi tamamıyla hatalıdır. Şayet bir insanın belirli bir oranda dahi olsa faiz almasına izin verilecek olsa; bu günahkârlığı meşru kılmak anlamına geleceği gibi, önünün alınmasını da engellediği için nefret edilen bir uğraşdır (Noonan, 1957: 135).

Bir kimsenin boş oturarak, borç verdiği paradan kazanç sağlaması, ağır borç yükü altına ittiği kimsenin iyeliklerini sattırarak bundan menfaat umması, günahkârlıktır ve de haksızlıktır (Ryn, 1924: 226). Bu nedenle, hiç çalışmaksızın ve ortaya da hiçbir ürün koymaksızın, parasından para kazanan kimseler, tefeci olarak nitelendirilmeli, uğraşları yerilmeli, kazançları da haram olarak görülmelidir. Neden oldukları haksızlıklar ne kadar büyük olursa olsun, faiz oranı sınırlanmasına gidilerek bu tür yasalarla tefecilerin işlerine meşruiyet tanınması ve izin verilmesi, hiç dinmeyecek ıstıraplara yol açanların cezalandırılmayacağı anlamına gelmektedir (Parker, 1971: 69).

Zamanının bütün ilahiyatçılarına göre, tefecilik günahkârlıktır, haksızlıklara yönelmektir, tamahkârlık duygusu içinde haram kazanç peşinde koşmaktır (Noonan, 1957: 136). Hiç çalışmaksızın ve hiçbir şey üretmeksizin servet edinmektir, başkalarının mülkiyet haklarına zalimce bir saldırıdır. Bu nedenle, iyi ya da kötünün ne demek olduğunun bildirildiği ve birbirinden ayrı kılındığı bu dünyada, en büyük günahkârlıklardan biri olarak yasaklanmalı ve bu suçu işleyenler de en ağır şekilde cezaya çarptırılmalıdır. Faizcilik, sonuçta, az veya büyük belalara ve felakete yol açmaktadır. Tanrı, faizciliğin, tüm haksızlıkların ve günahkârlıkların kaynağı olduğunu göstermek için, her yönüyle kötülüklerin ve fesatlıkların batağı haline geldiğini öğretmek için, belirli koşulda, alınmasına izin verir gözükmiştir (Parker, 1971: 74).

Faizcilik töhmeti altında bütün kazanç uğraşlarına karşı çıkılması gerektiği şeklindeki bir eğilim, özellikle on altıncı asrın sonlarına doğru Avrupa'da yaygınlık kazanmıştır (Ryn, 1924: 233). Eski bir bakış açısı olarak tutuculuklarından vazgeçemeyen gelenekçiler; orta çağ düşünürlerinin, Plato, Aristo, Cato, Roma mutuum (borç verme) hukuğu, ilahi hukuk gibi önemli kaynaklara başvurarak oluşturdukları faiz karşıtı düşünce sistemini kendilerine temel almışlar; tefeciliğin kötü ekonomik sonuçlarının köylüler ve çalışanlar üzerinde olduğu, dinsel yaşam ve toplumsal dayanışma anlayışına büyük zararları verdiği, kanaatini edinmişlerdir (Noonan, 1957: 140).

Gelenekçilere göre faiz, yalnızca haram kazancın ve tamahkârlık günahının bir kaynağı değil; bununla birlikte, fiyat yükselişlerinin, üretim azalışlarının da neredeyse tek nedeni durumundadır (Ryn, 1924: 236). Faizcilik konusuyla ilgili olarak, klasikleşmiş eserlerden klişeleşmiş alıntılar yapılarak, insanlara dokunaklı sözler söylenmektedir. Calvin'in faiz sorununa getirdiği yeni bakış açısı gibi etkili olmak isteyenler, kutsal ki-

taptaki tefecilik (neshek) konusuna yorum getirmek istemekte; Eski Ahit'deki 'yabancıya faizle ödünç verebilirsin, fakat kardeşine faizle ödünç vermeyeceksin' ile, Yeni Ahit'deki 'düşmanlarınızı sevin iyilik yapın, hiçbir karşılık beklemeden ödünç verin' ifadelerini farklı şekilde irdeleyerek; faizciliği, kutsal metin ve dinsel temel yönüyle haksız bulmakta, mantığı olarak çok hatalı ve anlamsız görmekte, ahlaki yönüyle de fırsatçı ve namussuz olarak değerlendirmektedir (Wendel, 1963: 82).

Thomas Wilson'un 'Tefecilik Üzerine Tartışma' (1572) eserindeki gözü pek tacirini ve hayata anlam kazandıran hedeflerini, orta çağın düşünürlerinden hiç biri dikkate bulmuş değildir. Faiz yorumunu, avukata özgü, alaycı bir üslup içinde ve saf hukuki bir konu olarak irdelerken, dinsel yargılarından kopup uzaklaşmış, tamamıyla yasal bir mantık içinde yorumda bulunmuştur:

"Şayet tefecilik insanın doğasına aykırıysa, evrensel bir kötülük olarak yerilmelidir. Ancak, eğer böyleyse, Tanrı neden kendisinin yarattığı, İsraili olmayı bir yabancı olarak nitelendirdiği bu insandan faiz alınmasına izin vermiştir, diye düşünülmelidir. Bir insan parasıyla tefecilik günahına kapılmamalıdır, kendi doğasına aykırı bir eğilim içine girmemelidir, Tanrı insanları davranışlarında serbest kılmış değildir.

Haksızlık yaptığı duygusuna kapılmış biri için, yalan söyleyip karşısındaki kişiyi de aldatmıyorsa, faizcilik bütün çeşitleriyle yasaklanmış değildir. Yeni Ahit'de, faiz karşılığı bir kimseye borç verilmesi kınanmış olsa dahi; bu suçlama, bütün kazanç getiren işleri kapsamamalıdır." (Wilson, 1965: 92)

Tesniye'deki kardeş ile yabancı ayırımının yanında fakir kardeş vurgusu, Eski Ahit'i de dinsel bir kaynak ve kutsal bir kitap olarak gören hristiyanlar üzerinde o denli etkili olmuştur ki, pek çok eserde bu temaya rastlamak olanaklıdır. Nicholas Sanders, Philip Caesar, Miles Mosse, Henry Smith, Roger Fanton, Gerard Malynes ve ismini sayamadığımız zamanın daha pek çok düşünürü; tefecilik konusundaki gelgit fikirleri ileri sürmüş, Tesniye'deki ifadenin iki maksatlı ve iki anlamlı bir gayenin tasarlandığını benimsemiştir.

"Aman Tanrım! Sen, bir yabancından faiz almalısın, onu sıkıştırmalısın, bu yolla iyeliklerini gasp etmelisin; fakat kardeşinden faiz almaya caksın, aldığı parayı geri vermezse mülkünü ipotek etmeyeceksin, diye nasıl dersin? Yabancı dediğin insanı sen yaratmadın mı? Öyleyse benim kardeşim kimlerdir? Yarattığın bütün insanlar değil mi? Eğer kardeşimden de faiz alırsam, onu bir yabancı gibi görmüş olmaz mıym?" (Rover, 1974: 315)

Kitapta yabancı diye sözü edilen kimseler, Tanrı'nın kendisine seçtiği ulus olarak İsraililer dışında kalan ve İsraililere düşmanlık eden milletlerden gelenler olduğu için, yok edilmeyi hak etmektedirler. Bu nedenle, tefeciye karşı bütün emirler, kardeşlik ruhunun bir gereği olarak verilmiş olsa da, para ticaretiyle uğraşan kimselerin kutsal metinleri pek

göz önünde bulundurdıkları da düşünülmemektedir (Roover, 1974: 316). Şayet kutsal metinler, sadece ve sadece, fakirden veya düşkün kimseden faiz alınmasını yasaklamışsa; o zaman,dev şirketlerin zengin olmayan ve orta halli sayılan kimselere faiz vermelerinde bir sakınca görülmemektedir.

V. Sonuç

Calvin'le birlikte, kınanılan tefecilik, fakirden ve düşkünden alınan faizle sınırlandırılmaya başlanmıştır. Yanılmaz ve hataya düşmez nitelikteki adalet normundan yararlanılması halinde, faizciliğin, her koşul ve çeşitte Tanrı yasasına aykırı düşmediği gerçeği keşfedilmek istenmiştir. Bundan dolayı da bütün çeşitleriyle faizciliğin kınanmaması ve yasaklanmaması gerektiği sonucuna varılmıştır. Alınan faizli borç sayesinde, zaman içinde işin kurulması ve genişletilmesi sonucunda daha fazla kazanç elde edilmesi ile iş etkinliğinde kullanmaksızın paradan para türetme çabası arasındaki farka dikkatler çekilmiştir.

İş gayesiyle zengin olmayandan alınan borç karşılığında dahi, aşırı faiz oranına kesinlikle karşı çıkmıştır. Belirlenen oranının üzerinde faiz almaya kendini alıştırmış kimseler, açıkça kınanmıştır. Fakirden veya düşkünden faiz alınması, kesinlikle yasaklanmıştır.

Faizin tek bir istisnası vardır. Dul veya yetim gibi parasıyla kendisi iş kuramayan kimselerden alınan borçlar karşılığında, zengin tacirin veya imalatçının işini genişleterek daha çok kazanç elde etme yolunun açılması. Bu kazançtan alacaklısına parasını kullandığı süre boyunca borcunu aşan bir fazlayı sunması, haksızlık olarak görülmemiştir.

Faiz konusunda gözetilen en önemli prensip, kardeşlerin bu faiz ödemesinden zarara uğrayıp uğramayacağıdır. Eğer iş yapan zengin borçluları, haksızlık duygusuna kapılmaksızın ve hoşnutlukla, faizi vermeyi istiyorlarsa, faiz ödemesine izin verilmelidir.

Kaynakça

- Bieler, A. (1964). *The social humanism of Calvin*, Richmond, London: John Knox Press.
- Bouwsma, W. J. (1988). *Calvin: a Sixteenth-Century Portrait*, New York: Oxford University Press.
- Cleary, P. (1914). *The Church and Usury: An Essay on Some Historical and Theological Aspects of Money-Lending*, M H Gill, Dublin.
- Davies, A.T. (1946). *Calvin and the Influence of Protestantism on National Life and character*, H.E. Walter, London.
- Dempsey, B.W.S.J. (1948). *Interest and Usury*, D. Dobson, London.
- Donald, D.W.A. (1975). *Compound Interest and Annuities-Certain*, London: Heinemann Press.

- Fenton, R. (1980). *The Usury Debate in the Seventeenth Century*, New York: Arno Press.
- Hawawini, G.A. (1972). *The History of Interest Approximations*, New York: Arno Press.
- Hunter, A.M. (1950). *The teaching of Calvin*, Levell, Los Angeles.
- Jeremy D.J. (1988). *Religion, Business, and Wealth in Modern Britain*, Routledge, London.
- McGrath, A.E. (1990). *A Life of Calvin: a Study of the Shaping of Western Culture*, Basil Blackwell, Cambridge.
- McNeill, J.T. (1967). *The History and Character of Calvinism*, New York: Oxford University Press.
- Murray, J. (1960). *Calvin on Scripture and Divine Sovereignty*, London: Baker Book House.
- Noonan, J.T. (1957). *The Scholastic Analysis of Usury*, Cambridge: Harvard University Press.
- Noth, M. (1981). *The Deutoronomistic History*, New York: Sheffield Press.
- Parker, T.H.L. (1971). *Calvin's New Testament Commentaries*, London: SCM Press.
- Parks T. (2005). *Medici Money: Banking, Metaphysics and Art in Fifteenth Century Florence*, New York: W.W.Norton.
- Pica J.N. (1962). *The Banking and Finance Among Jews in Renaissance Italy*, New York: Bloch Pub.
- Roover R. (1974). *Business Banking, and Economic Thought in Late Medieval and Early Modern Europe*, Chicago: University of Chicago Press.
- Ryn, F.W. (1924). *Usury and Usury Laws*, Boston: Houghton Mifflin Company.
- Schmidt, A.M. (1960). *Calvin and the Calvinistic Tradition*, New York: Harper Publ.
- Wauzzinski, R.A. (1993). *Between God and Gold: Protestant Evangelicalism and the Industrial Revolution*, London: Fairleigh Dickinson University Press.
- Wendel, F. (1963). *Calvin: The Origins and Development of his Religious Thought*, Harper & Row, New York,
- Wilson, T. (1965). *A Discourse Upon Usury*, M Kelley, New York.
- Wright, W.J. (1988). *Capitalism, the State, and the Lutheran Reformation: Sixteenth-century*, Ohio: Ohio University Press.